

*Н. В. Харченко,
д. е. н., доцент, професор кафедри обліку, аналізу,
оподаткування та аудиту, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

N. Kharchenko,
Dr.Sci. (Econ.), Associate Professor, Professor of the Department of Accounting,
Analysis, Taxation and Audit, Zaporizhzhia State Engineering Academy, Zaporizhzhia

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF VALUE ADDED TAX

Стаття присвячена використанню податку на додану вартість як одного з методів непрямого оподаткування, оскільки він забезпечує податковий нейтралітет як на національному рівні і між країнами-членами ЄС, так і на рівні країн, що не є членами ЄС.

Подані певні судження, що ПДВ виконує функцію найбільш гарантованого джерела доходів держбюджету. Також виконує функцію найбільшого регулярного надходження як джерела доходів держбюджету і функцію регулятора дохідної частини бюджетів.

Однак ПДВ притаманні і недоліки. Перший недолік полягає в регресивному характері. По-друге, ПДВ вимагає великих витрат на стягування. І, по-третє, стягування непрямих податків суперечить інтересам підприємців.

В Україні необхідне взаємопоєднання функцій податків: фіскальної і регулюючої, хоча на сучасному етапі в більшості промислово розвинених країнах перевага віддається другій.

The paper is concerned with the use of value added tax as one of the methods of indirect taxation due to the fact that it ensures tax neutrality both on the national level and between EU countries, and on the level of non-EU countries.

We present certain judgments stating that VAT functions as the most guaranteed source of government budget income. It also functions as the most regular revenue, as a source of government budget income and as a regulator of the revenue part of budgets.

However, disadvantages are also intrinsic to VAT. The first disadvantage consists in its regressive nature. Secondly, VAT requires high collection costs. And thirdly, collecting indirect taxes conflicts with the interests of entrepreneurs.

In Ukraine the interaction of fiscal and regulating functions of taxes is necessary, although in most industrially advanced countries preference is given to the second one at the present stage.

Ключові слова: податок на додану вартість, непряме оподаткування, функції податків, переваги непрямих податків, недоліки ПДВ.

Key words: value added tax, indirect taxation, functions of taxes, advantages of indirect taxes, disadvantages of VAT.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Податок на додану вартість (ПДВ) використовують більш ніж у 40 країнах світу як основний непрямий податок на споживання. Він стягується на кожному етапі

виробництва і обігу товару з новоствореної вартості [6]. В результаті вся сума ПДВ входить в ціну товару, що купується кінцевим споживачем. У країнах Західної Європи для окремих видів діяльності надається право

вибору: платити ПДВ або податок з доходів фізичних осіб. Це фінансова і банківська справа, здача в оренду приміщень, муніципальне господарство, артистична і спортивна діяльність. Пільги по ПДВ мають підприємства, що направляють інвестиції на розвиток наукомістких галузей промисловості, а також в менш розвинені регіони країни.

ПДВ обкладаються не підприємства, а споживачі. Підприємства виступають при цьому своєрідними збирачами податку, що для держави вкрай ефективно. Справляння податку здійснюється методом часткових платежів. На кожному етапі виробництва і обігу товару підприємство компенсує свої витрати і додає податок на новостворену на підприємстві вартість.

На сучасному етапі економічного розвитку, коли перед суспільством стоять найважливіші за своєю масштабістю та значимістю соціально-економічні завдання, для успішного вирішення яких держава повинна мати значні фінансові ресурси в своєму централізованому фонді — Державному бюджеті. При цьому, як і раніше, одним з найбільших його доходів залишається податок на додану вартість.

Але особливістю ПДВ є не тільки те, що він один з найбільших джерел доходів держбюджету, він відрізняється від інших дохідних джерел бюджету своєю гарантованістю і регулярністю надходжень. Велике значення ПДВ і в регулюванні доходів місцевих бюджетів.

Крім виконання завдання забезпечення держбюджету великими, гарантованими і регулярними надходженнями коштів, ПДВ є одним з економічних важелів, призначених для безпосереднього впливу на економіку. На відміну від інших фінансових важелів, ПДВ має найбільшу адресність з точки зору регулювання обороту товарів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Оподаткування відіграє головну роль у становленні національної незалежності держави, оскільки уряд тієї чи іншої держави невзможі проводити політику без отримання доходів. Роботами, що розвивають теоретичні основи оподаткування, зокрема податку на додану вартість були роботи В.М. Федосова, М.Я. Дем'яненка, В.П. Завгороднього, Н.В. Нечай, Д.Г. Черника, О.В. Мещерякової та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Оподаткування є інструментом для економічного регулювання країни, який може бути використаний для впливу на величину обсягів витрат у сфері споживання. З метою створення внутрішнього ринку система споживчого податку має бути якомога нейтральною.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринок передбачає модель — "виробництво — гроші — податки — держава". Як підтверджує багаторічна практика зарубіжних країн, така модель здатна забезпечити не тільки якісний стрибок виробництва, але і його перспективний розвиток. Податки стають важливим інструментом управління ринковою економікою.

Перевага ПДВ заключається в тому, що він дає змогу відслідковувати величину податку на кожному етапі виробництва або споживання. ПДВ було запроваджено в якості одного з методів непрямого оподаткування, оскільки він забезпечував податковий нейтралітет як на національному рівні і між країнами-членами, так і на рівні країн, що не є членами ЄС. Було прийняте рішення спрямовувати частину доходів від ПДВ на фінансування бюджету ЄС (частина "власних ресурсів"). Це заклало підвалини процесу гармонізації податку на додану вартість [7, с. 14].

ПДВ є загальним споживацьким податком, який перебуває у прямо пропорційній залежності від ціни товару чи послуги. Він стягується поетапно, тобто на кожному етапі економічного процесу і є нейтральним.

Це загальний податок, який стягується з будь-якого виду комерційної діяльності у сфері виробництва та розподілу товарів та надання послуг.

Це споживацький податок, тому що його врешті сплачує кінцевий споживач. Він не є витратами самих компаній.

Його величина розраховується як відсоток від ціни, що означає, що величину самого податку можна визначити на кожному з етапів процесу виробництва та розподілу.

Він стягується поетапно через систему відрахувань, завдяки чому платники податків зі своєї загальної задекларованої суми ПДВ до сплати можуть віднімати суму податків, яку вони сплатили іншим платникам податків при оплаті продуктів їхньої комерційної діяльності. Цей механізм забезпечує нейтралітет ПДВ незалежно від кількості операцій комерційної діяльності [7, с. 15].

Податкова система України регулюється Податковим Кодексом України. Методично обчислення податків і податкової бази представляє труднощі для платників. Особливі труднощі виникають при визначенні ПДВ, у податкову базу якого закладена собівартість продукції.

Надходження ПДВ у бюджет стримується посиленою платіжною кризою, яка проявляється в неплатоспроможності як виробників, так і споживачів, розладами внутрішнього ринку, затоваренням готовою продукцією, запасами сировини і матеріалів у одних виробників і нестачею їх у інших.

Таким чином, податкова система України, як і вся світова система, розвивалася досить нерівномірно. На початкових стадіях державного розвитку пріоритет був за прямими податками, далі переважали податки непрямі, потім пріоритет був знову на боці прямих, а на сьогоднішній день основну частку бюджету держави формують непрямі податки.

Широке поширення непрямих податків зумовлене насамперед фіскальними вигодами податків на споживання [1, с. 164]. Можна виділити три боки фіскальних вигод. Перший полягає в наступному, ці податки, оскільки вони падають на предмети широкого вжитку, завжди дуже прибуткові для держави. Друга сторона полягає в тому, що непрямі податки, що включаються в ціну товару, платяться непомітно для споживача. Тут втрачається безпосередній зв'язок між платежем податку і

усвідомленням цього платежу. Третя сторона фіскальних вигод пов'язана з тим, що непрямі податки, входячи в ціну товарів, що купуються споживачами тоді, коли у них є гроші, не можуть супроводжуватися недоїмками, як це відбувається з податками на виробництво (прямі податки). Фіскальні вигоди непрямого оподаткування не узгоджуються з принципами оподаткування, з декларацією прав платника.

Перший недолік непрямих податків полягає в їх зворотній пропорційності платоспроможності споживачів, іншими словами в їх регресивному характері [1, с. 164]. По-друге, непрямі податки відрізняються тим, що вимагають великих витрат на стягування. Необхідно утримувати великий персонал для спостереження за виробництвом обкладених товарів, щоб товари не проникали на ринок без оподаткування. На кожному заводі повинні бути особливі фінансові агенти, які стежать за виробництвом та за відпуском товарів з підприємства. Митні податки вимагають утримання цілої армії митної варті по всьому кордону держави для нагляду за тим, щоб не перевозилися і не проносилися контрабандні товари. І, по-третє, стягування непрямих податків суперечить інтересам підприємців.

Резюмуючи "за" і "проти" непрямих податків, можна зробити висновок, що у фінансовій науці активні заперечення проти непрямого оподаткування засновані на їх негативному впливі на ринкову економіку. Для економіки в цілому, вкрай важливо грамотно використовувати механізм непрямого оподаткування споживання, ретельно вивчаючи механізм впливу непрямих податків на підприємницьку активність.

Функціями податку на додану вартість, властиві тільки цьому платежу є наступні:

1) у силу того, що ПДВ — частина валового внутрішнього продукту, твердо фіксована в ціні товарів, він виконує функцію найбільш гарантованого джерела доходів держбюджету. Оскільки ПДВ перераховується до бюджету відразу після реалізації продукції, він виконує функцію найбільшого регулярного надходження як джерела доходів держбюджету;

2) у зв'язку з тим, що ПДВ, будучи одним з найбільших дохідних джерел як держбюджету, так і місцевих бюджетів та відрізняючись ритмічними і стабільними надходженнями, має повсюдне поширення, він виконує функцію регулятора дохідної частини бюджетів.

ВИСНОВКИ

Удосконалення діючої системи ПДВ має відбуватися з урахуванням дійсно властивих йому функцій. Виконання функцій регулятора дохідної частини державного і місцевих бюджетів залежить від правильної організації системи платників ПДВ. Виконання функції регулятора надходжень дохідного джерела держбюджету пов'язано з усіма елементами системи ПДВ, але більш за все воно залежить від термінів сплати цього платежу до бюджету.

З двох основних функцій податків — фіскальної і регулюючої [1, с. 14 — 15; 2, с. 18] — на сучасному етапі перевага в більшості промислово розвинених країнах віддається другій, але необхідне взаємопоєднання цих функцій у вітчизняній економіці.

Податкову політику слід проводити з урахуванням інфляції, використовувати механізм індексації грошових сум при сплаті і поверненні податкових платежів.

Для досягнення більшого економічного ефекту у стягненні ПДВ необхідні сучасні дії щодо виправлення виявлених недоліків у механізмі нарахування та стягнення податку на практиці.

При розробці будь-яких змін у правилах справляння ПДВ слід враховувати податкову гармонізацію, домагатися фіскальної привабливості для іноземних інвестицій.

Це дозволить використовувати ПДВ в якості дієвого важеля підвищення ефективності виробництва, в повній мірі виконувати ПДВ своє економічне призначення.

Література:

1. Податкова система України: підручник / В.М. Федоров, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко та ін.; за ред. В.М. Федосова. — К.: Либідь, 1994. — 464 с.
2. Дем'яненко М.Я. Основи податкових відносин в АПК. — К.: ІАЕ, УААН, 1999. — 72 с.
3. Завгородний В.П. Налоги и налоговый контроль в Украине. — К.: А.С.К., 2001. — 639 с.
4. Нечай Н.В. Нариси з історії оподаткування. — К.: "Вісник податкової служби України", 2002. — 144 с.
5. Черник Д.Г. Налоги в рыночной экономике. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. — 383 с.
6. Мещерякова О.В. Налоговые системы развитых стран мира (справочник). — М.: Фонд "Правовая культура", 1995. — 240 с.
7. Податкова політика в Європейському Союзі. Представництво Європейської Комісії. — Київ, 2001. — 42 с.

References:

1. Fedorov, V.M. Oparin, V.M. P'iatachenko, H.O. et al. (1994), Podatkova systema Ukrainy: Pidruchnyk [Taxation system of Ukraine: Textbook], Lybid, Kyiv, Ukraine.
 2. Dem'ianenko, M.Ya. (1999), Osnovy podatkovykh vidnosyn v APK [Fundamentals of tax relations in agro-industrial complex], Institute of Agrarian Economy, Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, Kyiv, Ukraine.
 3. Zavgorodnij, V.P. (2001), Nalogi i nalogovyj kontrol' v Ukraine [Taxes and tax control in Ukraine], A.S.K., Kyiv, Ukraine.
 4. Nechaj, N.V. (2002), Narysy z istorii opodatkuvannia [Outline of taxation history], Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
 5. Chernik, D.G. (1997), Nalogi v rynochnoj ekonomike [Taxes in market economy], Finansy, UNITI, Moscow, Russian Federation.
 6. Meshherjakova, O.V. (1995), Nalogovye sistemy razvityh stran mira (spravochnik) [Taxation systems of developed countries worldwide (reference book)], Fund "Pravovaja kul'tura", Moscow, Russian Federation.
 7. Delegation of the European Commission (2001), "Podatkova polityka v Yevropejs'komu Soiuzi" [Taxation policy in the European Union], Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 10.05.2016 р.*